

DURAY ZSUZSA – GEORGIEVA, EKATERINA – F. GULYÁS
NIKOLETT – KOCZKA PÉTER – MUS NIKOLETT –
NÉMETH SZILVIA

XII. Nemzetközi Finnugor Kongresszus – Beszámoló

1. Bevezetés

A hagyományosan ötévente megrendezésre kerülő Nemzetközi Finnugor Kongresszusnak, amely az uráli nyelvek és népek kutatóinak legjelentősebb tanácskozássorozata, 2015 augusztusában a finnországi Oului Egyetem adott helyet. Az idei rendezvényre – amely a 12. nemzetközi kongresszus volt – a résztvevők egyeteméről, kutatóintézetekből érkeztek több mint kilenc ország képviselőiben, melyek között a finnugor nyelvű országokon, azaz Magyarországon, Finnországon és Észtországon kívül például Oroszország, Németország, Ausztria, Hollandia, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok is szerepelt.

Az ötnapos kongresszus plenáris előadásoknak, egy-egy téma köré szervezett szimpóziumoknak és szekcióknak adott teret. A hagyományoknak megfelelően a nyelvészeti kutatások széles skálájának felvonultatása mellett a szimpóziumok más tudományterületek eredményeinek bemutatására is lehetőséget biztosítottak. Így finnugor/uráli irodalomelméleti (pl. a „Multilingualism and Multiculturalism in Finno-Ugric Literatures, az Ethnofuturism and contemporary art of Finno-Ugric” peoples elnevezésű szimpóziumok), kulturális antropológiai (a „Rethinking family values. The conception of family in the context of new rural everyday life”, valamint a „Body – identity – society: Concepts of the socially accepted body” stb. ülések) és zenei (pl. „Music as culture in an Uralic language context” című szimpózium) tárgyú üléseken is hallgathattak előadásokat a kongresszus résztvevői.

A nyelvészeti tárgyú szimpóziumok többek között helyet adtak hagyományos történeti összehasonlító nyelvészeti kutatásoktól (pl. „Linguistic reconstruction in Uralic: problems and prospects”) kezdve leíró nyelvészeti vizsgálatokon (pl. „Expressions of evidentiality in Uralic languages”) keresztül a tudományterületen még viszonylag új iránynak számító szociolingvisztikai („Change of Finnic languages in a multilinguistic environment, multilingual practices and code-switching in Finno-Ugric communities”), számítógépes nyelvészeti („Computational Uralistics”, „Language technology through citizen science”, „Archives Enriching the present cultures of the Northern Peoples”), valamint szintaktikai („The syntax of Samoyedic and Ob-Ugric languages”, „Syntactic structure of Uralic languages”) kutatások bemutatásának is. A kongresszusra benyújtott tanulmányok kivonatait – szintén az eddigi szokásokat követve – kötetbe szerkesztették, amelyet a regisztrációt követően kézhez kaptak a résztvevők.

Beszámolónkban sorra vesszük a kongresszus plenáris előadásait, elsősorban azokra az ülésekre koncentrálunk, amelyek az említett újabb kutatási területeken elért eredményeket (ti. szociolingvisztika, számítógépes nyelvészet, nyelvtipológia, szintaxis) összegzik. Mivel a szervező egyetemen hagyományosan nagy hangsúlyt fektetnek a számi kutatásokra, így beszámolónkban részletesen foglalkozunk a kongresszuson ismertetett nemzetközi számi kutatásokkal.

2. Plenáris előadások

A kongresszuson hét plenáris előadás hangzott el. Ezek a főbb finnugrisztikai/uráli kutatási területek aktuális témáit dolgozták fel. Az első előadást LYLE CAMPBELL és BRYN HAUKE (Hawaii Egyetem, Mānoa) tartotta „Language endangerment and endangered Uralic languages” címmel. A főként oroszországi uráli nyelvek helyzetével foglalkozó előadás a nyelvi veszélyeztetettség témáját járta körül. A második előadó CORNELIUS HASSELBLATT (Groningeni Egyetem) „The Finno-Ugric message: Literary and cultural contributions of our discipline” címmel tartott előadást, amelyben a finnugor népek kultúrájának és irodalmának specifikus jegyeiről, valamint azoknak egy általános kultúraértelmezéshez képest megvalósuló viszonyáról beszélt. JEVGENI TSYPANOV (Nyelv-, Irodalom- és Történettudományi Intézet, Syktyvkar), aki a harmadik plenáris előadást tartotta, egy új modellt szemléltetett a permi népek etnogenezisének nyelvi alapú kutatásában. A negyedik előadás az ősfinn alapnyelv kialakulásának régészeti szempontú vizsgálatát ismertette. Az előadó VALTER LANG (Tartui Egyetem) „Formation of Proto-Finnic – an archaeological scenario from the Bronze Age – Early Iron Age” című előadásában az eddigiektől eltérően az ősfinn kialakulását a bronzkorra vagy a korai vaskorra teszi elméletét régészeti eredményekkel igazolva. Az ötödik előadás az obi-ugor ditranzitív szerkezeteket ismertette, valamint osztályozta azokat nyelvtipológiai szempontból. SIPŐCZ KATALIN (Szegedi Tudományegyetem) a „The ditransitive constructions of the Ob-Ugric languages” című előadásában olyan tárgyias szerkezeteket vizsgált, amelyekben az igei állítmánynak három kötelező vonzata van, tehát az alanyon kívül egy direkt és indirekt tárgy is megjelenik a szerkezetben. Az előadó összehasonlította az obi-ugor nyelveket más nyelvekkel kettős tárgyi szerkezeteik megformáltsága tekintetében. A hatodik plenáris előadás a kulturális antropológia témájában ismertetett eredményeket. NAGY ZOLTÁN (Pécsi Tudományegyetem) a hantik identitásáról, bővebben a Tomszki Területen élő vaszjugáni hantiknak a társadalmi struktúrában való jelenlétéről és az identitásukat meghatározó tényezőkről végzett kutatásait összegezte „The labyrinth of identity: Khanty ethnic identity, its alternatives, and their place in the discourses of identity” címmel. Az utolsó plenáris előadó KAISA RAUTIO HELANDER (Számi Fősíkola, Kautokeino) volt, aki előadásában („Saami language toponymy in linguistic landscapes: The func-

tion of place-names in language policy”) szociolingvisztikai témát dolgozott fel, és friss adatokat szolgáltatott a számikról, felvázolva a norvég és svéd területeken élő számik nyelvi tájképét, továbbá ismertette a jogalkotás nyelvhasználatra gyakorolt hatását.

GEORGIEVA, EKATERINA – MUS NIKOLETT

3. Számi kutatások

A számi nyelvnek és kultúrának kiemelten fontos szerepet tulajdonítottak a XII. finnugor kongresszus szervezői. Ennek egyik bizonyítéka az, hogy a kongresszust AILU VALLE számi származású rapzenész dalaival nyitották meg. A számi popkultúrában nagy népszerűségnek örvendő szerző és énekes maga is a kongresszus helyszínéül szolgáló Oului Egyetem Giellagas-Intézetében tanul, ahol 2001 óta foglalkoznak a számi nyelv és kultúra ápolásával és számi nyelvtanárok képzésével. A dalokat felvezetve AILU VALLE elmondta, hogy művészetével kíván hozzájárulni a számi nyelv fenntartásához és a számi kultúra ápolásához. Továbbá, amint említettük, a kongresszus egy számi szociolingvisztikai témájú plenáris előadással zárult, amelyben KAISA RAUTIO HELANDER, a kautokeinói Számi Főiskola kutatója egy egységes helynevek létrehozására irányuló nyelvpolitika szükségességére és a számi nyelv revitalizálásában fontos szerepére hívta fel a figyelmet.

A kongresszuson mind szekciókban, mind pedig szimpóziumokon hallhatunk számi témájú előadásokat elsősorban angol, ritkábban finn és elvétve számi nyelven. Az előadók többsége finnországi és környező skandináv országbeli egyetemekről, kutatóintézetekből érkezett. Az előadások és projektbeszámolók elsősorban a nyelvészetet, ritkábban az irodalmat és a kultúrát érintették.

Az Oului Egyetem Giellagas-Intézetének kutatói és az ott működő Számi Archivum munkatársai több figyelemreméltó előadást is tartottak elsősorban a 19. szimpózium („Archives enriching the present cultures of the Northern peoples”) keretein belül az archívumban tárolt anyagokról és azok felhasználhatóságáról. AINO VALOVIRTA és MARI GUTTORM (Oului Egyetem, Giellagas Institute) a 2014-ben indult FIN-CLARIN projektről tartott beszámolót. A munkálatok célja az északi (inari és a kolta) számi nyelvek dokumentációja, a nyelvmegőrzés elősegítése, valamint az, hogy a korpuszt a kutatók számára elérhetővé tegyék. Ezen a szimpóziumon további három előadás hangzott el, amelyek a projektbeszámolókon túlmutatva az archívum anyagának elemzése révén például a számi közösség zenei vagy éppen kézműves hagyományainak kutatásait foglalták össze. SUVI KIVELÄ az inari Számi Archivum képviselőjeként elsősorban azokra a projektekre hívta fel a figyelmet, amelyekben az archívum különféle számi kulturális szervezetekkel együttműködve mozdítja elő a számi emancipációt a számik részére hozzáférhetővé téve azokat az anyagokat, amelyek segíthetnek megérteni és feldolgozni több évtized nyelvi és kulturális asszimilációját. MATTI

MIESTAMO, EINO KOPONEN és TUOMAS KOUKKARI (Helsinki Egyetem, Finnországi Nyelvek Intézete) bemutatták a kolta számi archívumot, és elmondták, hogy az anyagok nyelvészeti elemzése jelenleg is folyik. A dokumentációt hamarosan elérhetővé teszik a tudomány és a kolta számi közösség számára, hogy ezzel is előmozdítsák a kolta számi közösségek nyelvi revitalizációját. A szimpózium szervezői lehetővé tették, hogy az érdeklődők ellátogassanak a Giellagas-Intézet Számi Archívumába, ahol MARKO JOUSTE, az archívum munkatársa szemléletesen beszámolt az ott folyó munkáról, a dokumentálás folyamatáról és az anyagok felhasználási módjáról. Az archívum mindössze két munkatársat foglalkoztat, akiknek feladata az anyagok gondozása és kutatási célokra történő elérhetőségének biztosítása.

Számi nyelvészeti témában több szekcielőadást is hallhatott a közönség. BOGÁR EDIT (Szegei Tudományegyetem) „Revitalizáció és valóság” címmel tartott projektbeszámolót. Összefoglalta a FinnUgRevita-projekt eddigi eredményeit, és azt elemezte, a GiellaTekno-honlapján megjelenő nyelvi eszközöket a számiul beszélők és a számiul tanulók milyen gyakorisággal használják. PANU HALLAMAA a Helsinki Egyetemről korábbi inari és kolta számi közösségekben végzett nyelvvesztéssel és nyelvi revitalizációval kapcsolatos kutatásokat összegezte, és felhívta a figyelmet hasonló vizsgálatok szükségességére az általa vizsgált közösségekben. A Számi Archívum munkatársa, INKER-ANNI LINKOLA egy számi iskola nyelvi tájképét bemutatva szorgalmazott iskolai nyelvi tájképvizsgálatot, amely nemcsak az iskolai nyelvhasználatról ad hű képet, hanem a vizsgált közösség nyelvi helyzetét, a közösség nyelvi ideológiáit is tükrözi (l. még SZABÓ-TAMÁS PÉTER és PETTERI LAIHONEN szekcielőadását az iskolai nyelvi tájképről többségi és kisebbségi magyar iskolákban). A 10. szimpózium („Language technology”) adott helyet még egy számi szociolingvisztikai témájú előadásnak. LENE ANTOSSEN, CIPRIAN GERSTENBERGER, RYAN JOHNSON, MARJA-LIISA OLTUIS, TROND TROSTERUD és FRANCIS MORTON TYERS (Tromsøi Egyetem, Oului Egyetem) egy új inari számi elektronikus szótár létrehozásáról tartott előadást (l. még bővebben a számítógépes nyelvészeti kutatásokról szóló részben). CECILIA HEDLUND NICOLAGUS ANDREAE 1619-ben kiadott pitei számi nyelven írt könyvének nyelvezetét vizsgálta olyan szempontból, vajon az egyfajta pidzsinnek tekinthető-e, amelyen a számiul nem beszélők kommunikáltak a helyi számi közösséggel. JOHANNA JOHANSEN IJÄS (Számi Főiskola, Kautokeino) longitudinális vizsgálatában két éven keresztül azt kísérte figyelemmel, egy számi–finn kétnyelvű gyermek hogyan sajátította el az északi számi összetett főnevek morfológiai és morfofonológiai szerkezeteit. Ugyancsak az északi számi morfológiát érintette JOCELYNE FERNANDEZ-VEST (C.N.R.S. LACITO, Université Sorbonne Nouvelle, Párizs) előadása a tárgyjelölésről. MARJATTA JOMPPANEN (Oului Egyetem) számiul tartott előadást az északi számi kettős főnévi szerkezetekről. JYRI LEHTINEN (Helsinki Egyetem), MICHAEL RIESSLER

(Freiburgi Egyetem) és OUTI VESAKOSKI (Turkui Egyetem) a finnségi és számi beszélőközösségek egymástól való elkülönülését vizsgálta. A számi témájú szekcióelőadások a nyelvészet mellett a számi irodalommal, zenei hagyománnyal, valamint számi nyelvtörténettel is foglalkoztak, így például a finnségi és a számi nyelvek fokváltkozásának történetével. A 6. szimpóziumon („Syntactic structure of Uralic languages”) két számi témájú szintaktikai előadás hangzott el. A 13. szimpóziumon („Personal name systems in Finnic and beyond”) TAARNA VALTONEN (Oului Egyetem, Giellagas Intézet) a számi személynevekben előforduló helyneveket elemezte. A 14. szimpóziumon („Multilingualism and multiculturalism in Finno-Ugric literature”) pedig SATU GRÖNDAHL (Hugo Valentin Központ, Uppsala) tartott előadást a transzeticitás megjelenéséről a svéd–finn irodalomban. GRÖNDAHL bemutatta, hogyan jelenik meg az etnicitás és a kisebbségi identitás négy skandináv irodalmi műben. A téma azért időszerű, mert a számik körében a legutóbbi évtizedekben mikro- és makroszinten tapasztalható pozitívabb kisebbségi és többségi attitűdöknek köszönhetően ma egyre bátrabban és nyíltabban vállalják fel etnikai hovatartozásukat. A 18. szimpózium („Borderlands in the North-East Europe – complex spaces and cultures of Finno-Ugric peoples”) keretein belül AALTO SIRPA (Oului Egyetem) a középkori skandináv–számi kapcsolatokat gondolta újra középkori dokumentumok elemzésével. VLADIMIR SHUMKIN és EUGEN KOLPAKOV (Orosz Tudományos Akadémia, Anyagi Kultúra Történeti Intézete) az oroszági lappföld régészetéről és a számik eredetéről tartott előadást. A 20. szimpóziumon („Music as culture in an Uralic language context”) TAMÁS ILDIKÓ (MTA BTK Néprajztudományi Intézet) a számi jojkák mélyszerkezetét elemezte, míg a 22. szimpóziumon („Linguistic reconstruction in Uralic: Problems and prospects”) JUHA KUOKKALA (Helsinki Egyetem) a számi labiális magánhangzóra végződő tövek történeti hátterét világította meg.

DURAY ZSUZSA

4. Kétnyelvűségi/szociolingvisztikai kutatások

A „Multilingual practices and code-switching in Finno-Ugric communities” című (2. számú) szimpózium a 2014-ben indult „A többnyelvűség megnyilvánulásai finnugor nyelvű közösségekben” című finn–magyar OTKA-pályázat (FNN 107793) saját szekciójaként szerveződött. A projektben dolgozó finn és magyar kutatócsoport a 2014 márciusában Budapesten rendezett ülésen úgy határozott, hogy a szimpózium nyitott lesz, vagyis vár minden olyan kutatót, aki kódváltással vagy egyéb, a többnyelvűséghez kapcsolódó jelenséggel foglalkozik.

A CSEPREGI MÁRTA (ELTE), RIHO GRÜNTAL (Helsinki Egyetem), KOVÁCS MAGDOLNA (Helsinki Egyetem) és SALÁNKI ZSUZSA (ELTE) szervezte kétnapos szimpóziumon RIHO GRÜNTAL és KOVÁCS MAGDOLNA bevezetőjét

követően összesen tizenhárom prezentáció hangzott el angol és finn nyelven, és az ülés mindkét napon beszélgetéssel zárult. A bemutatott kutatások a szimpózium címének megfelelően két nagyobb téma, a kódváltás és a többnyelvűségi helyzet miatt létrejövő nyelvi változatok köré csoportosultak.

A kódváltással foglalkozó előadások többsége spontán beszédben realizálódó jelenségeket mutatott be, két kutatás azonban internetes nyelvhasználattal (is) foglalkozott. KRISTIINA PRAAKLI (Tartui Egyetem, Helsinki Egyetem) a Finnországban dinamikusan növekvő észt közösségnek a facebookon megfigyelhető nyelvhasználatát vizsgálta: tipizálta a megjelenő kódváltásokat, és kereste a lehetséges pragmatikai funkciókat. PACHNÉ HELTAI BORBÁLA (MTA Nyelvtudományi Intézet) Geresdlak falu többnyelvű (finn, magyar, sváb, német, cigány) közösségének nyelvi viselkedését és attitűdjeit kutatta szociolingvisztikai interjúk és facebook-hozzászólások alapján. Eredményei azt mutatták, hogy település lakóinak többsége pozitívan viszonyul a többnyelvű kommunikációhoz, a különböző nyelvek eltérő presztízse azonban dokumentálható.

A spontán beszédben megjelenő kódváltással foglalkozó kutatások többsége balti-finn nyelvekkel foglalkozott. MARIA FRICK és HANNA-ILONA HÄRMÄVAARA (Helsinki Egyetem) videofelvételek segítségével kutatta a finn–észt két-nyelvűek beszédében fölbukkanó szójátékokat. Eredményeik alapján a nyelvi humor a két nyelv között található homofón szavakra (vagy hamis barátokra) épül. HÄRMÄVAARA a finn–észt két-nyelvűek nyelvi attitűdjeit is vizsgálta kérdőívek segítségével és a két-nyelvű beszélők interakcióinak megfigyelésén keresztül. Ezek alapján kirajzolódik, hogy a beszélők formális helyzetekben próbálnak egynyelvűen kommunikálni, informális helyzetben azonban nyelvileg is szabadban viselkednek. JAANA KOLU (Jyväskylai Egyetem) a svéd és finn nyelv azon (elsősorban morfológiai és szintaktikai) különbségeit kereste, amelyek a kódváltás során nehézséget okoznak a beszélők számára. A vizsgálat Haparandában és Helsinkiben készült videofelvételeken alapult. ULRIKKA PUURA (Helsinki Egyetem) egy vepsze anya és fia közt lezajlott beszélgetésben vizsgálta az vepsze–orosz kódváltást. TÁNCZOS OUTI (Helsinki Egyetem) az aunusi karjalaiak kódváltáshoz kapcsolódó attitűdjeit kutatta. A vizsgálatban hat beszélői csoportot különített el, akik közül csupán a legidősebb generációra jellemző, hogy ritkán használnak orosz lexikai elemeket. JANURIK BOGLÁRKA (Tartui Egyetem) egy erza-mordvin anyanyelvű riporter nyelvi alkalmazkodását kutatta. A mordvin rádióknak készített interjúk során a beszélő következetesen került az orosz szavak használatát akkor is, ha beszédpartnere alkalmazta őket, azonban egyes grammatikai szerkezetein tetten érhető az orosz hatás. OLGA KAZAKEVICH (Állami Lomonoszov Egyetem, Moszkva) pedig a déli és északi szölkup nyelvű beszédben és írásban jelentkező kódváltásokkal foglalkozott. Bár már kevés a szölkup beszélő, a felvételek alapján a kérdést érdemes vizsgálat tárgyává tenni.

A szimpóziumon elhangzott előadások másik csoportjának, vagyis a nyelvi rendszert érintő változásokkal foglalkozó vizsgálatokat bemutatóknak jelentős

része az udmurt–oroszc kényelvűséget kutatta. SALÁNKI ZSUZSA (ELTE) gazdag, saját szociolingvisztikai interjúból származó példaanyaggal illusztrálva ismertette egy sor orosz hatásra létrejött vagy módosult morfológiai és szintaktikai szerkezetet. SVETLANA EDYGAROVA (Helsinki Egyetem) az orosz nyelvnek az udmurt birtokos szerkezetekre gyakorolt hatását vizsgálta. Kutatása kimutatta, hogy szerkezetenként eltérő az orosz hatás erőssége. HORVÁTH LAURA (ELTE) pedig azokat az udmurt páros igéket vizsgálta, amelyek egyik tagja orosz igével jelenik meg a beszédben. A kutatás saját, 2015-ben rögzített interjúin és internetes blogbejegyzéseken alapult. NÉMETH SZILVIA (ELTE) manysi konverzációkban kutatta az igeneves és a mellékmondatokkal kifejezett alárendelő szerkezetek arányát. A 2014 nyarán gyűjtött felvételei során a beszélők rövid mondatokat használnak, alárendelő szerkezeteket alig találni.

NÉMETH SZILVIA

5. Számítógépes nyelvészeti kutatások

A 2015 januárjában Tromsøben megrendezett első „Uráli számítógépes nyelvészeti workshop” (IWCLUL) résztvevői többé-kevésbé megegyeztek az oului kongresszus nyelvtechnológiai szekciójának előadóival, ennek köszönhetően az előadások informális hangulatban zajlottak. A különböző projektek és fejlesztések ismertetése mellett kiemelt hangsúlyt kapott az uráli nyelvtechnológiai eszközök és erőforrások szabaddá tétele, mivel a nagyobb számú beszélővel rendelkező nyelvek kivételével az érintett nyelvek többsége meglehetősen szerény számítógépes nyelvészeti támogatottsággal rendelkezik. A szabadon hozzáférhető eszközök és adatok nagyban segíthetik a további nyelvi alkalmazások fejlesztését, ahogy a nyelvészeti kutatásokat is.

A szabadon hozzáférhető eszköz nem minden esetben jelenti azt, hogy az azt használni kívánó személy ezt könnyen meg is tudja tenni, mivel a nyelvtechnológiai alkalmazások sok esetben bonyolult felülettel rendelkeznek (például csak parancssorban használhatók Unix rendszereken) – hívta fel erre a figyelmet JEREMY BRADLEY, a „Mari Web Project” morfológiai elemző és e-learning oldal fejlesztője a müncheni Ludwig Maximilian Egyetemről.

JUSSI-PEKKA HAKKARAINEN, a Finn Nemzeti Könyvtár munkatársa bemutatta az uráli nyelvek digitalizálását célzó munkát. Korpuszok építésén kívül nyelvi eszközök fejlesztése is szerepel céljaik között. Az elkészült eszközök és nyelvi adatok szabadon elérhetők minden nyelvész és a nyelv beszélőinek számára is, földrajzi korlátozás nélkül, azaz nem kizárólag Finnországból. Mivel az összegyűjtött adat mennyisége meglehetősen nagy (200.000 oldal), ezért annak feldolgozására kisebb szakértői csoportokat kértek fel.

A Helsinki Egyetem munkatársai, TOMMI JAUHAINEN és HEIDI JAUHAINEN egy, többek között az uráli nyelveken íródott weboldalak gyűjtésére tervezett, jelenleg fejlesztés alatt álló programot ismertettek. A finn, észti és magyar nyelvű

oldal kivételével az egyéb uráli nyelvű lapokat egy linkgyűjteményben teszik közzé a kutatók számára. Ennek eléréséhez a Hetrix nevű szabad web crawler programot alkalmazzák egy 350 (ebből 34 uráli) nyelvre betanított nyelvfelismerővel összekötve, hogy csak a szükséges oldalak kerüljenek be a végeredényül kapott katalógusba. Ezzel az eszközzel jövőbeni céljaik között szerepel korpuszok építése is.

LENE ANTOSEN, CIPRIAN GERSTENBERGER, RYAN JOHNSON, MARJA-LIISA OLTHUIS, TROND TROSTERUD és FRANCIS MORTON TYERS (Tromsøi Egyetem, Oului Egyetem) a többi előadástól eltérően egy olyan nyelv, az inari számi, eddig nem létező e-lexikonjának építéséről számoltak be, mely nyelvnek gazdag szótárírási hagyománya van, ellenben csupán 450 beszélője. Az inari számi – északi számi e-szótár létrehozásához finn – északi számi valamint északi számi – inari számi szótárak finn alapján történő összevetésével jutottak el. Az így létrehozott szótár segítségére lehet a nyelvtanulóknak, valamint kiindulási alapot biztosíthat nyelvi ellenőrző eszközök és más nyelvtechnológiai alkalmazások kifejlesztéséhez, így segítve a nyelv revitalizációját.

TOMMI A. PIRINEN (Dublini Egyetem) az általa készített ingyenes Omorfi eszköz lehetséges felhasználási módját ismertette. A nyílt forráskódú morfológiai elemző olyan lexikai adatbázissal rendelkezik, amelyben elegendő adat áll rendelkezésre olyan alkalmazások fejlesztésére, ahol a finn szóalakok elemzése kontextusukban szükséges. Példái között olyan, nem kifejezetten nyelvészek számára tervezett felhasználási lehetőségek is szerepeltek, mint például az átlagos felhasználóknak szánt finn nyelvi helyesíráseellenőrző.

A Tromsøi Egyetem „Oahpa!” rendszerében szabadon elérhető tundrai nyenyec helyesíráseellenőrzőt és e-learning eszközöket is készítő SVEN-ERIK SOOSAAR (Észt Nyelvi Intézet, Tallinn) a meglehetősen kevésbé támogatott nyelvvel kapcsolatos problémákról beszélt. A kevés rendelkezésre álló, gép által olvasható szöveg mellett az írásban jelölt dialektális különbségek nagy mértékben megnehezítik a morfológiai elemző és generáló kifejlesztését.

A szekció zárásaként JACK RUETER (Helsinki Egyetem) a szabadon hozzáférhető eszközök kevésbé szabadon hozzáférhető jellegéhez kanyarodott vissza, más oldalról megközelítve azt. A finnugor nyelvészeti kutatásban és oktatásban kétségtelenül nagy előnyt jelent az ingyenesen elérhető eszközök egyre nagyobb száma, ám ezek használata sokszor technikai vagy adminisztrációs akadályokba ütközik a kutatóintézetekben, és az egyetemeken. Bizonyos programok telepítéséhez rendkívül sok engedély és nagy hatáskör szükséges. Sok esetben – véleménye szerint – a kutatók és tanárok nem kapnak engedélyt új programok bevezetésére. Ennek áthidalására egy bármely modern böngészőben használható nyelvi elemző fejlesztésére alkalmas rendszer kidolgozását szorgalmazza.

KOCZKA PÉTER

6. Uráli szintaxis

A 12. Nemzetközi Finnugor Kongresszus két, egymással tematikájában összekapcsolódó szintaktikai tárgyú ülésnek („Syntactic Structure of Uralic Languages” és „The Syntax of Samoyedic and Ob-Ugric Languages”) is helyet adott.

6.1. Az uráli nyelvek szintaktikai szerkezete

Az első szimpóziumot ANDERS HOLMBERG (Newcastle-i Egyetem), SURÁNYI BALÁZS (MTA Nyelvtudományi Intézet, Pázmány Péter Katolikus Egyetem), és TÁNCZOS ORSOLYA (MTA Nyelvtudományi Intézet) szervezték. Az esemény olyan előadásoknak adott teret, amelyek a finnugor/uráli nyelvek mondattani szerkezetét érintő szinkrón, és/vagy diakrón, továbbá komparatív vizsgálatok eredményeit foglalták össze.

A szimpóziumon két plenáris előadást hallhattak a résztvevők. A nyitó előadást É. KISS KATALIN (MTA Nyelvtudományi Intézet, Pázmány Péter Katolikus Egyetem) tartotta, aki az ómagyar nyelv szintaktikai szerkezeteinek elemzése során arra a következtetésre jutott, hogy az ómagyar nyelv szerkezeti hasonlóságokat mutat a mai ugor nyelvekkel. A szimpózium záró előadásán IRINA NIKOLAEVA (SOAS, Londoni Egyetem) a tundrai nyenyec nyelv komplex fókusz szerkezeteit mutatta be.

Az ülésen finn, észt, magyar, valamint mezei mari, moksa-mordvin és északi számi mondattani tulajdonságokat ismertettek az előadók. A fő témákat az anaforikus viszonyok kódolása, a tárgyi egyeztetés, a névszói tárgyjelölés, a névszói esetrendszer, valamint a determinánsi kifejezés belső szerkezetének vizsgálata képezték.

SAARA HUHMARNIEMI (Helsinki Egyetem) a finn nyelvben tapasztalható alanyi pozícióba történő mozgatót diskurzusbeli tényezők befolyásával magyarázta. Anna Volkova („Közgazdasági Felsőfokú Intézet” Nemzeti Kutatói Egyetem, Moszkva) mezei mari reflexív szerkezeteket vizsgált. BÁRÁNY ANDRÁS (Cambridge-i Egyetem) az uráli nyelvek direkt tárgya jelölésének két típusát különböztette meg egymástól, és kísérletet tett az eltérések okának magyarázatára. SVETLANA TOLDOVA („Közgazdasági Felsőfokú Intézet” Nemzeti Kutatói Egyetem, Moszkva) szintén a direkt tárgy jelölésével foglalkozott, megállapításait azonban kizárólag a moksa-mordvin nyelvre vonatkoztatta. MARTA RUDA (Krakkói Jagelló Egyetem) a magyar határozott többesszámú tárgy elhagyásának (morfo)szintaktikai okairól megalkotott elméletét ismertette. MARK NORRIS (Oklahomai Egyetem) az észt tagadó szerkezetekben megtalálható egyeztetésről tartott előadást, míg PHIL CRONE (Stanfordi Egyetem) a finn egyeztetési szabályokról beszélt. FARKAS JUDIT, ALBERTI GÁBOR és SZABÓ VERONIKA (MTA Nyelvtudományi Intézet, Pécsi Tudományegyetem) a magyar nyelvben az egyszerű eseményeket kifejező főneveket hasonlította össze a komplex eseményt

kifejezőkkel. PETER SVENONIUS (Tromsøi Egyetem) az északi számi komitatív esettel jelölt kötelező vonzatok szintaktikai viselkedését elemezte. DÉKÁNY ÉVA (MTA Nyelvtudományi Intézet) három finnugor nyelv (inari számi, észt és finn) számneves kifejezéssel bővített főnévi kifejezéseinek az esetjelölésével foglalkozott. TOMMI GRÖNDAHL (Helsinki Egyetem) a finn mutató névmás szerkezeti helyét vizsgálta a determinánsi kifejezésben. SAARA HUHMARNIEMI (Helsinki Egyetem) és GISBERT FANSELOW (Potsdami Egyetem) a finnugor nyelvekben megtalálható megszakított főnévi csoportok szerkezetének új elemzési módját vázolták fel. Végül ELSI KAISER, MERILIN MILJAN és VIRVE-ANNELI VIHMAN (Dél-Kaliforniai Egyetem, Tartui Egyetem, Manchesteri Egyetem) észt nyelvű beszélőkön végzett tesztelésük során azt vizsgálták, milyen kapcsolat van a névszói eset, a nem és a szám között, valamint hogy ezek a tényezők hogyan határozzák meg a nyelvtani szerepek értelmezését.

A szimpózium szervezői az előadásokat követő záró beszélgetés során bejelentették, hogy az eseményből két évente megrendezendő uráli/finnugor szintaktikai témájú konferencia elindítását tervezik.

6.2. A szamojéd és obi-ugor nyelvek szintaxisa

A mondattani kutatások bemutatását célzó ülések folytatásaként a szamojéd és az obi-ugor nyelvek szintaktikai tulajdonságainak vizsgálata került a középpontba. A szimpózium szervezői LARISA LEISIÖ (Tamperei Egyetem) és IRINA NIKOLAEVA (SOAS, Londoni Egyetem) voltak. Az ülés célja az uráli nyelvcsalád Szibériában beszélt nyelveinek mondattani szerkezetét vizsgáló előadások prezentálása volt. A szimpóziumon elhangzott előadások az alábbi témákkal foglalkoztak: nem-véges szerkezetek, tárgyi egyeztetés és tárgyjelölés, fókusz-szerkezetek, valamint birtokos szerkezetek.

Az első előadó, ZSÓFIA SCHÖN (Ludwig Maximilián Egyetem, München) véges és nem-véges szerkezeteket hasonlított össze három hanti nyelvjárásban. Ezt követően CSEPREGI MÁRTA (ELTE) a szurguti hanti nem-véges mondatokban megfigyelt alanyi jelölések típusait ismertette. BÍRÓ BERNADETT, LARISA LEISIÖ és SIPŐCZ KATALIN (Szegedi Tudományegyetem, Tamperei Egyetem) a manysi és északi szamojéd nyelvek tárgyjelölését és az ige tárggyal való egyeztetését mutatta be. MELANI WRATIL (Düsseldorfi Egyetem) a szamojéd nyelvekben megtalálható eltérő direkt tárgyi jelölés és a tárgyi egyeztetés közti viszonyról tartott előadást. MUS NIKOLETT (MTA Nyelvtudományi Intézet) az obi-ugor és szamojéd nyelvek tárgyas kiegészítendő kérdéseiben megvalósuló szórendet, valamint a kérdő kifejezések szintaktikai szerkezeti helyét vizsgálta előadásában. ALEXEY KOZLOV és IVAN STENIN (Lomonoszov Állami Egyetem, Moszkva és az Orosz Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete) a tundrai nyenyec fókuszklitikumok morfoszintaktikai és szemantikai szempontú elemzését mutatták be. Végül GERSON KLUMPP (Tartui Egyetem) a kamasz birtokos szerkezetek típusait és a birtokos személyragok használatát illusztrálta.

A két szintaktikai tárgyú szimpózium – mivel nagy volt a túljelentkezés – poszterszekciót is szervezett, lehetőséget adva bizonyos kutatások poszteres formában történő bemutatására. A poszter szekció eredményeiről az alábbiakban számolunk be.

GEORGIEVA, EKATERINA – MUS NIKOLETT

6.3. Szintaktikai kutatások – Poszter szekció

A poszter szekcióban bemutatott munkák egy része az egyes nyelvekkel kapcsolatban felmerült újabb problémák bemutatására koncentrált. ASZTALOS ERIKA (ELTE) vizsgálatának tárgya egy eddig kevésbé kutatott terület, az udmurt fókusz pozíciója volt. A szerző kérdőíves vizsgálatok adatait elemezve arra a következtetésre jutott, hogy az udmurtban korábban feltételezett, közvetlenül ige előtti, valamint mondatvégi fókuszpozíciók mellett számolni kell egy mondatkezdő helyzetű fókusszal is, amelynek nem azonosító szerepe van. A kutatás további új eredménye, hogy az információs fókusz kimutatható a mondat egyéb, az eddigiektől eltérő mondatbeli helyen is. Szintén az udmurt nyelv állt EKATERINA GEORGIEVA (Szegedi Tudományegyetem) kutatásának középpontjában, ő a nem-véges mellékmondatokban vizsgálta a rejtett és kitett alanyok referenciáját. Saját gyűjtéséből összeállított mintája alapján azt találta, hogy ha az udmurtban a nem-véges mellékmondat alanya kitett névmás, akkor az nem lehet koreferens a mátrix mondat alanyával. Tehát koreferencia csak rejtett névmások esetén valósul meg. Ilyenkor a rejtett névmás csak az alannal koreferens, más mondatrészsel nem lehet az. A tematikus szerepek nincsenek hatással az alanyi koreferenciára, az inkább a hiányos T-jegyekkel van összefüggésben. TAIJA SAIKKONEN (Helsinki Egyetem) funkcionális kategóriákat vizsgált a finn gyermeknyelvben. Kutatásában – melyhez egy, 1,8 és 3,5 év közötti finn lányok által produkált, 8500 megnyilatkozást tartalmazó korpuszt készített – amellet érvelt, hogy a gyermeknyelvben mindazok a funkcionális kategóriák megtalálhatók, amelyek a felnőttek nyelvében. Ezt a feltevést bizonyítja, hogy a gyermekek a kétszavas mondatok produkációjában 2,3 éves kortól már a funkcionális kategóriák széles skáláját alkalmazták. SACHIKO SOSA (Helsinki Egyetem) a szurguti hanti főbb mondat típusait, valamint azok funkcionális eloszlását mutatta be. A részben saját gyűjtésen alapuló kutatásban külön tárgyalta az aktív és a passzív mondat típusok eloszlását, különös tekintettel a ditranzitív szerkezetekre. A kutatás megállapítása szerint a szurguti hanti beszélőknek az egyes mondat szerkezetek közötti választását elsősorban az információs szerkezet határozza meg.

A poszterelőadások másik része összehasonlító vizsgálatokat foglalt össze. Az udmurt és a tatár nem-véges mondatok szintaktikai összevetése volt a témája ÓTOTT-KOVÁCS ESZTER és EKATERINA GEORGIEVA (Szegedi Tudományegyetem) kutatásának. Vizsgálatuk alapján a két nyelv számos tulajdonságában egyezést mutat, ilyen például bizonyos nem-véges mellékmondatokban az alanyi

egyeztetés kétféle mintázata, valamint az esetkiosztás részleges egyezései. Ezek a tulajdonságok a Volga–Káma-vidék más finnugor és törökségi nyelveire is jellemzők, így nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy az egyezések areális hatás következtében jöttek létre. F. GULYÁS NIKOLETT (ELTE) a magyar P13 és nem-véges személytelenséget kódoló szerkezet típusok használatát hasonlította össze szurguti hanti, udmurt, mari és finn megfelelőekkel. A kérdőíves felmérés eredményei és a korpusz vizsgálata alapján a szerző arra a következtetésre jutott, hogy míg a P13 szerkezet típus a finn kivételével minden vizsgált nyelvben elsődleges stratégia az alanyi referencia csökkentésére, addig a nem-véges imperszónáliák mind strukturális, mind funkcionális szempontból nagy variációt mutatnak. KUBÍNYI KATA (ELTE) a birtokos morféma egyeztetését vizsgálta a mari-ban és a permi nyelvekben. Feltevése szerint a birtokos egyeztetés szabálytalan, ha a birtoklást közvetlenül a birtokos kontrollálja. A korpuszon tesztelt hipotézis érvényessége mellett szintaktikai és szemantikai érvek is felhozhatók. A speciális egyeztetés kialakulását a következő grammatikalizációs mintával illusztrálja: N1 szintaktikailag függetlenné válik > végbemegy N2 dekategoriációja, miközben szintaktikailag függetlenné válik > a birtokos szuffixum klitikumként kezd funkcionálni.

A kongresszus zárásaként bejelentették, hogy a következő Nemzetközi Finnugor Kongresszus 2020-ban a Bécsi Egyetemen kerül majd megrendezésre.

F. GULYÁS NIKOLETT

7. Az ugor nyelvek tipológiai adatbázisa

Az általános szekcióban sor került az ELTE Finnugor Tanszékén folyó tipológiai kutatás (Ugor nyelvek tipológiai adatbázisa, OTKA K 104249, 2012–2016) bemutatására egy angol és egy orosz nyelvű előadás keretében. A projekt célja – ahogyan azt HAVAS FERENC projektvezető ismertette – egy olyan digitális adatbázis létrehozása volt, amely az ugor nyelvek (azon belül a sztenderd magyar, az északi manyisi, a színjai hanti és a szurguti hanti) eddig kevésbé kutatott morfológiai, szintaktikai és szemantikai jellegzetességeit dolgozza fel nyelvtipológiai keretben. A kutatást két tényező motiválta; egyrészt a szabad felhasználású, folyamatosan bővíthető adatbázis a mai ugor nyelvekről az újabb kutatási irányzatok alapján nyújt információt a finnugrisztika számára, másrészt hozzájárul ahhoz, hogy a kisebb finnugor nyelvek hozzáférhetőek legyenek a nemzetközi (általános) nyelvészeti kutatásokban. Az adatbázis várhatóan 2015 novemberétől lesz elérhető, a fentiekben elmondottak miatt három nyelven: angolul, oroszul és magyarul. A projekt egy nagyobb távú kutatás részét képezi, melynek célja egy, az összes uráli nyelvet tartalmazó tipológiai adatbázis létrehozása. A kutatócsoport tagjai: HAVAS FERENC, CSEPREGI MÁRTA, F. GULYÁS NIKOLETT, NÉMETH SZILVIA és CZENTNÁR ANDRÁS.

A kutatás mintájául korábbi tipológiai adatbázisok (DRYER 2001, DRYER – HASPELMATH 2013) szolgáltak, az azokban szereplő paramétereket, azaz a tipológiai jegyeket a kutatócsoport tagjai több esetben módosították, valamint új paraméterekkel egészítették ki a korábbi adatbázisok anyagát. A paraméterekre kulcsszavak és témakörök alapján lehet majd kereséseket végezni. Az egyes paraméterek tartalmazzák a paraméter nevét, más adatbázisok hasonló paraméterére vonatkozó hivatkozást, egy kommentárt, melyben a vizsgálandó kérdést ismertetik (esetenként módszertani javaslatokkal kiegészítve), a lehetséges típusok leírását, valamint a típusoknak a logikailag lehetséges összekapcsolási módjait, illetve a kulcsszavakat. A paraméterek mellett szerepelnek az egyes vizsgált nyelvekre vonatkozó értékek, melyeket a korábbi szakirodalmak felhasználásával, valamint anyanyelvi adatközlők és szakértők bevonásával, terepmunka során gyűjtött adatok alapján állapítottak meg. A paraméterérték tehát tartalmazza egy paraméternek az adott ugor nyelvre vonatkozó típusát, a típus kiválasztásának indoklását, glosszázott nyelvi példákat és – amennyiben rendelkezésre álltak – a szakirodalmi hivatkozásokat. Az adatbázis fő részét tehát a paraméterleírások és az egyes nyelvekre vonatkozó értékek adják, ez utóbbiakra nyelvek szerinti lekérdezéseket is el lehet végezni. Az adatbázis honlapján a keresési és böngészési funkciókon kívül szerepelni fog egy ismertető az adatbázis felépítéséről, a glosszázási és átirási elvekről, a vizsgált nyelvekről, az adatok forrásáról, valamint az adatbázisra való hivatkozás módjáról. A kutatáshoz felhasznált összes forrás szerzők és nyelvek szerinti bontásban lesz listázva, és ez az irodalomjegyzék szintén kereshető formátumú lesz. A kutatócsoport az adatbázist a „Creative Commons Attribution 4.0 International License” alatt teszi közzé, így annak teljes anyaga szabadon felhasználható lesz mind a finnugrisztikai, mind a nyelvtipológiai kutatások számára.

F. GULYÁS NIKOLETT

Irodalom

- DRYER, MATTHEW S. (ed.) (2001), *Matthew Dryer's Typological Database*. Buffalo: Department of Linguistics, University at Buffalo. <http://linguistics.buffalo.edu/people/faculty/dryer/dryer/wo.vals.html> (megtekintve 2012–12–09.).
- DRYER, MATTHEW S. – HASPELMATH, MARTIN (eds) (2013), *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. <http://wals.info> (megtekintve 2012–10–24.).